

ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНІВ (ТЕРИТОРІЙ) УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗАГРОЗ І ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

©2024 ЯРОШЕНКО І. В., СЕМИГУЛІНА І. Б.

УДК 332.1,351,352,353

JEL Classification: R10; R11; R12; R13; R50; R58

Ярошенко І. В., Семигуліна І. Б.

Чинники впливу на соціально-економічний розвиток регіонів (територій) України в умовах загроз і подолання наслідків військової агресії

Європейський вибір розвитку України має безпосередній вплив на формування її регіональної політики, що ґрунтується на впровадженні демократичних принципів, позитивного досвіду країн ЄС, взаємного зближення законодавчих положень, сприяє швидкій адаптації регіонів країни до європейських правил при інтеграції у Європейський Союз. Розуміння впливу внутрішніх і зовнішніх чинників на соціально-економічний розвиток регіонів (територій, громад, міст тощо) безпосередньо впливає на ефективність функціонування всієї системи публічного управління всіх рівнів, організацію та взаємодію територіальних органів влади, бізнес-середовища, громадськості для створення безпекового життєвого простору, спроможності виконувати покладені повноваження і обов'язки, забезпечувати високий рівень якості життя громадян, сталий розвиток країни та її території тощо. Актуальним у сучасних умовах є пошук ефективних теоретико-методичних підходів і рекомендацій стосовно аналізу, визначення та узагальнення різносторонніх чинників впливу на регіональний розвиток з метою подальшого їх використання в системі публічного управління різних рівнів, зокрема в умовах подолання наслідків військової агресії у повоєнний період в Україні. Завдання статті направлені на проведення аналізу внутрішніх і зовнішніх чинників, що впливають на соціально-економічний розвиток регіонів України; узагальнення і групування таких чинників, враховуючи їх значення, безпосередній позитивний і негативний вплив на функціонування будь-якої території, забезпечення безпечного середовища життєдіяльності тощо. Використаний приклад Харківського регіону, який, внаслідок прикордонного розташування з РФ, постійно залишається в зоні негативного впливу від близькості до території ведення військових дій і їх наслідків, підтверджує актуальність дослідження впливу зовнішніх і внутрішніх чинників на соціально-економічний регіональний розвиток з позиції урахування індивідуальних територіальних особливостей, що робить доцільним використання отриманих результатів у процесі подальших напрацювань науково-практичних матеріалів стосовно питань відбудови країни та її регіонів.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток, регіони, території, зовнішні і внутрішні чинники впливу, безпековий простір, регіональний розвиток, подолання наслідків військової агресії, загрози.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2024-3-142-148>

Рис. 1. Бібл.: 17.

Ярошенко Ігор Васильович – кандидат економічних наук, завідувач відділу макроекономічної політики та регіонального розвитку, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України (пров. Інженерний, 1а, 2 пов., Харків, 61166, Україна)

E-mail: iyaroshenko@i.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7107-5550>

Семигуліна Ірина Борисівна – кандидат економічних наук, молодший науковий співробітник відділу макроекономічної політики та регіонального розвитку, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України (пров. Інженерний, 1а, 2 пов., Харків, 61166, Україна)

E-mail: isemigulina@i.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9523-3322>

UDC 332.1,351,352,353

JEL Classification: R10; R11; R12; R13; R50; R58

Yaroshenko I. V., Semygulina I. B. The Factors Influencing the Socioeconomic Development of Regions (Territories) of Ukraine in the Face of Threats and Overcoming the Consequences of Military Aggression

The European choice of Ukraine's development has a direct impact on the formation of its regional policy, which is based on the implementation of democratic principles, positive experience of the EU countries, mutual convergence of legislative provisions, contributes to the rapid adaptation of the country's regions to European rules in integration into the European Union. Understanding the impact of internal and external factors on the socioeconomic development of regions (territories, communities, cities, etc.) directly affects the efficiency of the entire public administration system at all levels, the organization and interaction of territorial authorities, the business environment, the public in order to create a safe living space, the ability to fulfill the assigned powers and responsibilities, to ensure a high level of quality of life for citizens, sustainable development of the country and its territory, etc. It is relevant in modern conditions to search for efficient theoretical and methodological approaches and recommendations for the analysis, identification and generalization of various factors influencing regional development for the purpose of their further use in the system of public administration at various levels, in particular in the context of overcoming the consequences of military aggression in the post-war period in Ukraine. The objectives of the article are aimed at analyzing the internal and external factors influencing the socioeconomic development of the regions of Ukraine; generalization and grouping of such factors, taking into account their importance, direct positive and negative impact on the functioning of any territory, ensuring a safe living environment, etc. The used example of the Kharkiv region, which, due to its border location with the Russian

federation, constantly remains in the zone of negative influence from the proximity to the territory of hostilities and their consequences, proves the relevance of the study of the influence of external and internal factors on socioeconomic regional development from the standpoint of taking into account individual territorial characteristics, which makes it expedient to use the results obtained in the process of further developments of scientific and practical materials on the reconstruction of the country and its regions.

Keywords: socioeconomic development, regions, territories, external and internal factors of influence, security space, regional development, overcoming the consequences of military aggression, threats

Fig.: 1. **Bibl.:** 17.

Yaroshenko Ihor V. – Candidate of Sciences (Economics), Head of Department of Macroeconomic Policy and Regional Development, Research Centre for Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (2 floor 1a Inzhenernyi Ln., Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: iyaroshenko@i.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7107-5550>

Semygulina Iryna B. – Candidate of Sciences (Economics), Junior Researcher of the Department of Macroeconomic Policy and Regional Development, Research Centre for Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (2 floor 1a Inzhenernyi Ln., Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: isemigulina@i.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9523-3322>

Вступ. Європейський вибір розвитку України має безпосередній вплив на формування її регіональної політики, що ґрунтується на впровадженні демократичних принципів, позитивного досвіду країн ЄС, взаємного зближення законодавчих положень, сприяє швидкій адаптації регіонів країни до європейських правил при інтеграції у Європейський Союз.

Розуміння впливу внутрішніх і зовнішніх чинників на соціально-економічний розвиток регіонів (територій, громад, міст тощо), з метою використання такого досвіду у практичній діяльності, безпосередньо впливає на ефективність функціонування всієї системи публічного управління державного, регіонального і місцевого рівнів, організацію та взаємодію територіальних органів влади, бізнес-середовища, громадськості для створення безпекового життєвого і соціально-економічного простору, спроможності виконувати покладені повноваження, забезпечувати високий рівень якості життя громадян, сталий розвиток країни та її території тощо [1; 2].

Дослідженням теоретичних і практичних питань соціально-економічного розвитку регіонів під впливом різних чинників та їхнього значення, наслідків їх дії, вирішенням наявних проблем займалися такі вітчизняні вчені: З. Варналій, М. Долішній, С. Дорогунцов, Б. Данилишин, І. Вахович, М. Кизим, В. Кравців, І. Сторонянська, Т. Уманець, В. Геєць, Н. Белікова, О. Козирева, О. Іванова та ін. [3–13].

Натомість питання щодо пошуку сучасних ефективних теоретико-методичних підходів і рекомендацій стосовно аналізу, визначення та узагальнення різносторонніх чинників впливу на регіональний розвиток з метою подальшого їх використання в системі публічного управління різних рівнів, зокрема в умовах подолання наслідків військової агресії у повоєнний період в Україні, залишаються надалі актуальними.

Метою статті є розробка теоретико-методичних рекомендацій щодо аналізу й узагальнення внутрішніх і зовнішніх чинників впливу на соціально-економічний розвиток регіонів України, зокрема в умовах подолання наслідків військової агресії у повоєнний період.

Завдання статті: провести аналіз внутрішніх і зовнішніх чинників, що впливають на соціально-економічний розвиток регіонів України; узагальнити і згрупувати чинники, які переважають у регіоні, враховуючи їх значення, безпосередній позитивний і негативний вплив на функціонування будь-якої території, забезпечення безпечного середовища життєдіяльності тощо, в тому числі в умовах подолання наслідків військової агресії і повоєнного відновлення.

Основні результати. Процеси децентралізації та оновлення державної регіональної політики і їх взаємодія набули активного розвитку протягом останнього десятиліття в країні, а також сприяли збалансованому розвитку українських територіальних громад і регіонів на основі встановлення взаємних горизонтальних і вертикальних зв'язків. Проте окремі питання територіально-орієнтованого розвитку, такі як формування дієвих інструментів реалізації секторальної та міжсекторальної координації, співробітництва, достатності фінансових ресурсів, досвіду проектної діяльності для реалізації регіональних і територіальних стратегій і програм розвитку тощо потребували доопрацювань в перспективі.

Окрім того, практичне впровадження окремих питань реалізації положень Державної регіональної стратегії на період до 2027 року, що потребували розробки додаткового законодавчого і нормативного забезпечення, на жаль, не отримали своєчасного ухвалення в умовах початку повномасштабної війни. Все це можна віднести до викликів довоєнного періоду.

Наразі у складних умовах розпочатої рф війни проти України спільна діяльність регіональної влади та органів місцевого самоврядування, зокрема територіальних громад, підтвердила дієздатність і правильність впровадження й функціонування політики децентралізації та регіонального розвитку на її основі, зокрема у сферах управління, життєзабезпечення, взаємодії й співпраці, коли, необхідну і життєво важливу допомогу від громад і регіонів швидко отримували всі постраждалі території, що зазнали страшних руйнувань населених пунктів, знищення критичної інфраструктури, втрату економічного потенціалу, появу

мільйонів біженців та вимушених переселенців, кризу у демографічній та соціальній сферах тощо.

Війна сильно вплинула як на чинники внутрішньої політики країни в цілому, так і державної регіональної політики, зокрема, коли до попередніх довоєнних викликів додалися нові, що вважались малоімовірними і не враховувались раніше при плануванні, але в умовах сьогодення стали визначальними і вже впливають і будуть в подальшому впливати на Україну та її регіони (території), як у воєнний, так і повоєнний періоди [14]. Ключовими серед них є територіальний суверенітет, кількісний і структурний склад населення, безпечне середовище для життєдіяльності, наявність і спроможність економіки, інфраструктурні можливості тощо.

Отже, формування сучасної політики регіонального розвитку та механізмів й інструментів її реалізації, зокрема, у воєнному і повоєнному періодах, потребує всебічного аналізу та оцінки поточної ситуації, пов'язаної з війною та її впливом на процеси в країні в цілому, у регіонах

і територіальних громадах, ґрунтується на визначенні внутрішніх переваг та обмежень, врахуванні можливих ризиків і загроз зовнішнього характеру, потребує компетентності та професійності виконавчої влади різних рівнів тощо.

Розширене внаслідок військової агресії РФ проти України коло чинників, що мають безпосередній вплив на процес формування складових механізму відновлення соціально-економічного розвитку територій країни, адже першочерговим етапом є аналіз та узагальнення таких чинників, які переважають у регіоні, здійснюють безпосередній позитивний і негативний вплив на його функціонування, забезпечення безпечного середовища життєдіяльності тощо, в тому числі в умовах подолання наслідків військової агресії і повоєнного відновлення.

На рис. 1 схематично узагальнено та згруповано чинники, що впливають на соціально-економічний розвиток регіонів України, зокрема в умовах подолання наслідків військової агресії у повоєнний період.

Рис. 1. Чинники впливу на соціально-економічний розвиток регіонів України, зокрема в умовах подолання наслідків військової агресії у повоєнний період

Джерело: узагальнено авторами

Серед основних груп чинників (рис. 1) виділяються зовнішні чинники і внутрішні чинники державного і регіонального рівнів.

Зовнішні чинники формуються під впливом взаємодії й співпраці України із іншими країнами світу, союзами, об'єднаннями, організаціями та інтеграції України в ЄС і НАТО. Зовнішньоекономічна політика країни направлена на забезпечення національних інтересів і створення

сприятливих умов для соціально-економічного розвитку регіонів шляхом встановлення й розширення торгово-економічних, науково-технічних, кредитно-фінансових, культурних та інших зв'язків із країнами світу. Серед пріоритетів можливості взаємодії в межах міжнародного правового законодавства, залучення інвесторів, розширення іноземної співпраці із постачальниками та споживачами, збільшення технологічних і фінансових перспектив для

регіонального розвитку, можливості виходу на нові ринки тощо.

Не менш важливим для забезпечення ефективного регіонального розвитку є врахування загальносвітових тенденцій суспільного розвитку, що використовують новітні наукові, інформаційні, інноваційні досягнення, прогресивні методи і моделі господарювання, здатні вчасно реагувати на світові виклики і загрози. Отже, пріоритетним є впровадження успішного міжнародного досвіду з урахуванням власних регіональних особливостей, напрямів, тенденцій і умов розвитку.

Перспективи членства України в Європейському Союзі та НАТО відкривають нові можливості для розвитку її регіонів. Серед пріоритетів євроінтеграції: розширення економічних спроможностей, якості та конкуренції українських товарів в умовах вільної європейської торгівлі; зростання якості життя, доступ до європейської системи освіти, охорони здоров'я, економічних і соціальних послуг; гарантування європейських прав і свобод; розвиток демократичних засад та інституцій; енергетична безпека; підвищення рівня мобільності громадян країни від відкритості європейських кордонів тощо.

Серед головних переваг взаємодії з НАТО та перспективами майбутнього вступу: гарантії безпеки, незалежності, суверенітету і територіальної цілісності; сприятливі умови інтеграції до євроатлантичних політичних і воєнних структур; зміцнення основ національної безпеки, використання іноземного досвіду щодо розширення ефективності вітчизняного оборонного сектора; мінімізація російського впливу на економічну і внутрішньополітичну сфери в країні; можливості для стимулювання економічних реформ; додаткові умови для розширення експортного потенціалу українського військово-промислового комплексу тощо.

Довготривала військова агресія РФ проти України та її регіонів має страшний руйнівний вплив на всі сфери життя суспільства і призвела до повної або часткової руйнації практично у всіх секторах економіки, скорочення сільськогосподарського виробництва, проблем енергетичної безпеки, значних втрат зазнали критичні та соціальні інфраструктурні об'єкти, сфера житлово-комунального господарства тощо. Наслідки руйнувань і постійних обстрілів українських населених пунктів призвели до соціальної і демографічної кризи, мільйонів мігрантів і вимушено переміщених осіб, безробітних, проблем у розвитку і вихованні дітей, медичного і освітнього забезпечення тощо. Величезні суми екологічних збитків і масштаб забрудненості територій є наслідками ракетних і артилерійських обстрілів, замінованості, вигорання лісових і степових масивів, затоплення значної території тощо. Враховуючи довготривалість і масштабність війни, що є руйнівною не лише для України та її регіонів, а й має суттєвий вплив на економічні, соціальні, екологічні, політичні та інші процеси на європейському континенті, пріоритетами виступають забезпечення безпечного життєвого простору, повноцінне відновлення після закінчення війни, підтримка країн світу у відбудові України та її майбутньому розвитку.

Аналізуючи внутрішні чинники впливу на соціально-економічний розвиток регіону доцільним є їх групування за рівнями функціонування. Роль держави у регулюванні про-

цесів регіонального розвитку проявляється через гарантії дотримання національних інтересів, реалізацію державних програм і проектів на певних територіях, впровадження форм державної підтримки у розвитку регіонів. Пріоритетами у стимулюванні економічного розвитку виступають державні інструменти, а саме: інвестиції в розвиток економіки; державно-приватне партнерство; програми допомоги бізнесу; кредитні гарантії та компенсація процентних ставок; держзамовлення на закупівлю товарів та послуг; стимулювання імпортозаміщення, релокація підприємств у безпечні регіони, локалізація виробництва; розв'язання проблем логістики, транспортної інфраструктури, енергопостачання тощо [15].

Гарантування національної безпеки і оборони передбачає комплекс законодавчих та організаційних заходів для постійної захищеності життєво важливих інтересів людини й суспільства, досягнення сталості розвитку країни та її регіонів, своєчасного виявлення, запобігання і нейтралізації реальних та потенційних загроз національним інтересам. Пріоритетами є: незалежність і державний суверенітет; територіальна цілісність у межах міжнародно визнаного державного кордону України; суспільний та людський розвиток; захист прав, свобод й інтересів громадян; європейська і євроатлантична інтеграція.

Законодавче забезпечення на європейських принципах є основою функціонування як державних, так і регіональних процесів розвитку економіки, оскільки ефективність суб'єктів господарювання всіх форм власності та видів діяльності можлива за умов дотримання правових засад і принципів господарювання, притаманних цивілізованому світу.

Практична реалізація положень реформи децентралізації влади в Україні мала суттєвий вплив на регіональний розвиток, сприяла розширенню повноважень органів місцевого самоврядування, збільшенню фінансової забезпеченості територій, створенню умов для ефективного функціонування всіх сфер життєдіяльності регіону. Продовження її реалізації, зокрема, оптимізація системи управління територіями, впорядкування взаємовідносин органів влади різних рівнів, сприяння підвищенню рівня життя кожного громадянина, створення фінансово спроможних та самодостатніх територіальних громад, залишаються актуальними і в сучасних умовах воєнного і повоєнного відновлення країни та її регіонів.

Безпосередній вплив на формування регіональної політики має бюджетна, податкова та фінансова політики. Бюджетна політика впливає на рівень фінансової підтримки регіонів, а саме: обсяг фінансування на впровадження програм і проектів, підтримку соціального забезпечення громадян тощо. Податкова політика визначає рівень наповнюваності бюджетів різних рівнів. Ставки та переліки податків і загальнообов'язкових платежів і механізм їх розрахунку мають вплив на здійснення господарської діяльності суб'єктами кожного регіону. Встановлення сприятливого податкового клімату для суб'єктів господарювання є запорукою успішного розвитку бізнесу та зростання темпів економічного розвитку регіонів. Фінансова політика визначає і контролює правові основи функціонування фінансового ринку в ринкових умовах, регулює питання діяльності фі-

нансового сектору, правовий захист інвесторів, залучення кредитних джерел до розвитку бізнес-проектів, регулювання ставок і вимог до фінансових посередників, зокрема банків тощо [16; 17].

Державна політика країни щодо забезпечення продовольчої безпеки проявляється через гарантування людині постійного фізичного, соціального і економічного доступу до продовольства в будь-який час, в достатній кількості і якості. Крім того, направлена на створення необхідних продовольчих резервів та сільськогосподарської сировини, покращення рівня продовольчого забезпечення, купівельної спроможності, якості продуктів харчування й сільськогосподарської сировини, конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішньому ринках. Пріоритетами у досягненні продовольчої безпеки виступають виробництво достатньої кількості та якості продуктів харчування, а також збереження і раціональне використання агроресурсів, висока їх продуктивність і відтворення, з метою забезпечення майбутніх поколінь.

Під впливом зовнішніх чинників і внутрішніх чинників державного рівня формується політика регіонального розвитку. На рівні регіону доцільно виокремити загальні чинники, серед яких: ресурсне, кадрове, організаційне, фінансове, цифрове забезпечення тощо.

Ресурсне забезпечення впливає на ефективність регіонального розвитку, бо наявність власних і в достатній кількості ресурсів, зокрема природної сировини, є визначальним при виборі напрямів соціально-економічного розвитку в процесі формуванні регіональної стратегії. Серед сучасних пріоритетів ефективно і раціональне їх використання на основі запровадження ресурсозберігаючих технологій, реалізації новітніх проектних, конструкторських і технологічних рішень, розширення напрямів застосування вторинних ресурсів тощо.

Кадрове забезпечення ґрунтується на залученні висококваліфікованих спеціалістів у різних галузях економіки, дозволяє підвищити ефективність управлінської і виробничої складових у реалізації визначених напрямів регіональної політики.

Організаційне забезпечення впливає на формування і реалізацію результативної соціально-економічної політики регіону на основі ефективної взаємодії усіх її учасників. Управлінська компетентність є основою для формування і прийняття ефективних та обґрунтованих рішень щодо формування стратегії, вибору напрямів соціально-економічного розвитку й інструментів їх реалізації з урахуванням поточної ситуації в регіоні і країні.

Широкі можливості використання сучасних інформаційних та цифрових технологій в процесі управління регіональним розвитком дозволяють виконувати аналіз усіх сфер життєдіяльності, прогнозування розвитку територій, пошук необхідних ресурсів і партнерів у процесі формування, обґрунтування, підтримки, реалізації ефективних управлінських рішень. Пріоритетними напрямками є розвиток ІТ-сфери, впровадження системи електронного урядування, цифровізація економіки, швидкий доступ до інформаційних ресурсів, залучення новітніх технологій тощо.

Достатність фінансового забезпечення впливає на можливість та оперативність виконання стратегічних

й тактичних цілей регіонального розвитку. В умовах обмеженості власних фінансових можливостей актуальним є залучення додаткових внутрішніх і зовнішніх фінансів, донорських, кредитних і грантових інструментів, що дозволить поліпшити інвестиційну привабливість територій та розширити їх спроможність для використання і реалізації наявного потенціалу.

До переліку регіональних чинників, спричинених наслідками військової агресії, віднесені такі.

Окупація території. Частина української території наразі є окупованою, на частині проходять активні бойові дії, звільнені території частково заміновані, забруднені військовими відходами, втрачені природні ресурси. Як приклад, Харківська область мала окупованою частину своєї території, яка наразі є звільненою, крім незначної ділянки. Натомість Харківська область є прикордонним регіоном, який постійно піддається впливу військової агресії. Як наслідок, частина промисловості знищена або релокувалася, землі заміновані, велика кількість міграного населення, розбита критична, енергетична й інша інфраструктура, постійна небезпека життєдіяльності тощо.

Вимушена міграція. Мільйони українців покинули свої домівки, як у регіонах, де тривали чи тривають бойові дії, так і в тих, де є небезпека обстрілів. Не виключенням є і Харківська область, де значна частина населення виїхала за кордон або в інші більш безпечні регіони. Під впливом подальшої агресії цей процес продовжується, враховуючи потребу у евакуації жителів з територій, що надалі зазнають постійних обстрілів. Довготривалість війни і відсутність умов для повернення суттєво вплине на систему розселення в країні та розміщення продуктивних сил в українських регіонах. Очікуваною є демографічна криза, враховуючи, що значну частину мігрантів за кордоном складають жінки молодого віку та діти, повернення яких є необхідним для майбутнього розвитку країни. Отже, створення умов і можливостей для їх швидкого повернення є вкрай актуальним.

Руйнування інфраструктури. За час війни зруйновано тисячі об'єктів інфраструктури (на жаль, руйнування продовжуються, і оцінити точну кількість зруйнованого поки неможливо), у тому числі тих, які є дуже важливими для відновлення регіонів та їх розвитку і для повернення людей – аеропорти, мости, житло, об'єкти критичної і соціальної інфраструктури тощо. Так, Харківська область як прикордонний регіон, на жаль, також щодня піддається ворожим обстрілам, що стримує повернення людей у місця свого традиційного проживання та відновлення пошкодженого житла чи інфраструктури.

Втрата транзитного потенціалу. До війни Україна була державою з потужними транспортно-логістичними можливостями забезпечення торгівлі між Європою та Азією. Втрата такого потенціалу суттєво скорочує економічний розвиток для більшості українських територій, в першу чергу прилеглих до північного і східного кордонів. Наприклад, Харківська область також була частиною цього транзитного шляху України. Втрата транзитного потенціалу, закриті кордони на схід та північ змінюють пріоритети планування, відновлення, будівництва доріг, відкриття нових транспортних коридорів.

Промислова деіндустріалізація. В результаті руйнування промислових потужностей й інфраструктури бюджетоутворюючих галузей економіки, вимушеної релокації тисяч виробничих підприємств, коли обладнання і працівники переїздили в центральні та західні регіони України, відбувається деіндустріалізація міст та регіонів, у яких знаходився значний промисловий потенціал України. Харківська область не є виключенням, бо зазнала суттєвих економічних втрат і руйнації. Це суттєво впливає зараз і впливатиме у майбутньому на розміщення продуктивних сил по території країни в цілому й визначатиме можливість повернення чи не повернення людей у регіон.

Висновки. На фоні продовження війни в Україні посилюється вплив на соціально-економічний функціонал територій широкого кола внутрішніх і зовнішніх чинників, зумовлених як постійно зростаючими втратами людей, економіки, інфраструктури, екології тощо, так і довготривалими негативними наслідками та обмеженнями їхньому майбутньому розвитку. Існуюча об'єктивна реальність потребує розробки і впровадження оновлених сучасних механізмів та інструментів відновлення з метою мінімізації негативних впливів зазначених викликів на існування та розвиток як держави в цілому, так і окремих її регіонів й територій.

Потреба у подоланні наслідків війни в Україні загострює питання доцільності планування поточного і майбутнього розвитку та відбудови постраждалих територій, розбудови безпечного життєвого простору, створення умов для повернення українських біженців і вимушених переселенців у свої домівки, відновлення функціональної спроможності місцевої, регіональної та національної економіки тощо.

Наведений в роботі приклад Харківського регіону, який внаслідок прикордонного розташування з РФ постійно залишається в зоні негативного впливу від близькості до території ведення військових дій і їх наслідків, підтверджує актуальність аналізу, узагальнення й групування зовнішніх і внутрішніх чинників впливу на соціально-економічний регіональний розвиток з позиції урахування індивідуальних територіальних особливостей, а отже, робить доцільним використання отриманих результатів дослідження в процесі подальших напрацювань науково-практичних матеріалів стосовно питань відбудови країни та її регіонів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кизим М. О., Семигуліна І. Б., Ярошенко І. В. Чинники просторового розвитку територіальних громад в системі публічного управління територіями. *Проблеми економіки*. 2022. № 2. С. 83–92.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2022-2-83-92>.

2. Семигуліна І. Б., Ярошенко І. В. Особливості впливу окремих чинників на просторовий розвиток територій в регіонах України в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення // *Сучасне управління організаціями: концепції, цифрові трансформації, моделі інноваційного розвитку* : зб. тез допов. III Міжнар. наук.-практ. конф. (Україна, м. Харків, 20 листоп. 2023 р.). Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2023. С. 375–377. URL: <https://ekhnuir.karazin.ua/items/f972ddfa-4ec9-4f3b-ad51-29083600f22d>

3. Вахович І. М. Фінансова політика сталого розвитку регіону: методологія формування та механізми реалізації : монографія. Луцьк : Надстир'я, 2007. 468 с.

4. Вахович І. М., Табалова О. Є. Регіональні асиметрії сталого розвитку України: діагностика та механізм вирівнювання : монографія. Луцьк : Волиньполіграф, 2012. 333 с.

5. Долішній М. І. Регіональна політика на рубежі ХХ–ХХІ століть: нові пріоритети. Київ : Наук. думка, 2006. 514 с.

6. Долішній М., Злупко С., Писаренко С. Регіональна політика та механізм її реалізації. Київ : Наук. думка, 2003. 503 с.

7. Варналій З. С., Мокій А. І., Новікова О. Ф. та ін. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку : монографія. Київ : Знання України, 2005. 498 с.

8. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети : монографія / за ред. З. С. Варналія. Київ : НІСД, 2007. 820 с.

9. Уманець Т. В. Регіональний економічний розвиток України: теоретичні основи управління, інтегральна оцінка, діагностика. Донецьк : «ВІК», 2007. 340 с.

10. Територіальний розвиток та регіональна політика в Україні : наукова доповідь / наук. ред. В. С. Кравців. Львів : НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього НАН України», 2015. 246 с.

11. Геєць В. М., Клебанова Т. С., Черняк О. І., Кизим М. О. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство. Харків : ВД «ІНЖЕК», 2006. 240 с.

12. Іванова О. Ю. Формування потенціалу саморозвитку регіонів України в контексті трансформаційних процесів : монографія. Харків : ВД «ІНЖЕК», 2014. 304 с.

13. Моделювання соціально-економічного розвитку регіону (на прикладі Сумської області) / авт. кол.: А. О. Єпіфанов, М. О. Кизим, С. М. Козьменко, Г. О. Пересацько, М. Г. Громико, О. О. Коновалов, Т. А. Васильєва, О. Ю. Полякова, О. Мерхо. Харків : ФООП Александрова К. М.; ВД «ІНЖЕК», 2012. 160 с.

14. Про відновлення та регіональний розвиток після війни. URL: <https://www.csi.org.ua/news/pro-vidnovlennya-ta-regionalnyj-rozvytok-pislya-vijny/>

15. Данилишин Б. Якими мають бути стратегічні напрямки відбудови національної економіки // *Економічна правда*. 1 верес. 2022 р. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/09/1/691022/>

16. Білик А. В. Економічна складова механізму активізації регіонального розвитку. *Збірник наукових праць ЧДТУ. Серія : Економічні науки*. 2022. № 67. С. 32–42.

DOI: <https://doi.org/10.24025/2306-4420.67.2022.278658>

17. Ісаєва О. В. Особливості оцінки діяльності держави на фінансовому ринку. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2016. № 1. С. 158–162. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/141456916.pdf>

REFERENCES

Bilyk, A. V. "Ekonomichna skladova mekhanizmu aktyvizatsii rehionalnoho rozvytku" [The Economic Component of the Regional Development Activation Mechanism]. *Zbirnyk naukovykh prats ChDTU. Serii : Ekonomichni nauky*, no. 67 (2022): 32–42.

DOI: <https://doi.org/10.24025/2306-4420.67.2022.278658>

Danylyshyn, B. "Yakymy maiut buty stratehichni napriamky vidbudovy natsionalnoi ekonomiky" [What Should be the Strategic Directions of Reconstruction of the National Economy]. *Ekonomichna pravda*. September 1, 2022. <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/09/1/691022/>

Derzhavna rehionalna polityka Ukrainy: osoblyvosti ta stratehichni priorityty [State Regional Policy of Ukraine: Features and Strategic Priorities]. Kyiv: NISD, 2007.

Dolishnii, M. I. *Rehionalna polityka na rubezhi XX-XXI stolit: novi priorityty* [Regional Policy at the Turn of the XX-XXI Centuries: New Priorities]. Kyiv: Nauk. dumka, 2006.

Dolishnii, M., Zlupko, S., and Pysarenko, S. *Rehionalna polityka ta mekhanizm yii realizatsii* [Regional Policy and the Mechanism of Its Implementation]. Kyiv: Nauk. dumka, 2003.

Heiets, V. M. et al. *Modeliuvannia ekonomichnoi bezpeky: derzhava, rehion, pidpriemstvo* [Modeling of Economic Security: State, Region, Enterprise]. Kharkiv: VD «INZhEK», 2006.

Isaieva, O. V. "Osoblyvosti otsinky diialnosti derzhavy na finansovomu rynku" [Peculiarities of Assessing the State's Activity on the Financial Market]. Visnyk Khmelnytskoho natsionalnogo universytetu. 2016. <https://core.ac.uk/download/pdf/141456916.pdf>

Ivanova, O. Yu. *Formuvannia potentsialu samorozvytku rehioniv Ukrainy v konteksti transformatsiinykh protsesiv* [Formation of the Self-development Potential of the Regions of Ukraine in the Context of Transformational Processes]. Kharkiv: VD «INZhEK», 2014.

Kyzym, M. O., Semyhulina, I. B., and Yaroshenko, I. V. "Chynnyky prostorovoho rozvytku terytorialnykh hromad v systemi publichnoho upravlinnia terytoriiamy" [The Factors of Spatial Development of Territorial Communities in the System of Public Management of Territories]. *Problemy ekonomiky*, no. 2 (2022): 83-92.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2022-2-83-92>

"Pro vidnovlennia ta rehionalnyi rozvytok pislia viiny" [On Reconstruction and Regional Development After the War]. <https://www.csi.org.ua/news/pro-vidnovlennia-ta-regionalnyj-rozvytok-pislya-viiny/>

Semyhulina, I. B., and Yaroshenko, I. V. "Osoblyvosti vplyvu okremykh chynnykiv na prostorovyi rozvytok terytorii v rehionakh Ukrainy v umovakh voiennoho stanu ta povoiennoho vidnovlennia" [Peculiarities of the Impact of Individual Factors on the Spatial Development of Territories in the Regions of Ukraine in the Condi-

tions of Martial Law and Post-war Recovery]. *Suchasne upravlinnia orhanizatsiiamy: kontseptsii, tsyfrovii transformatsii, modeli innovatsiinoho rozvytku*. 2023. <https://ekhnuir.karazin.ua/items/f972ddfa-4ec9-4f3b-ad51-29083600f22d>

Terytorialnyi rozvytok ta rehionalna polityka v Ukraini : naukova dopovid [Territorial Development and Regional Policy in Ukraine: Scientific Report]. Lviv: NAN Ukrainy ; DU «Instytut rehionalnykh doslidzhen im. M. I. Dolyshnyoho NAN Ukrainy», 2015.

Umanets, T. V. *Rehionalnyi ekonomichnyi rozvytok Ukrainy: teoretychni osnovy upravlinnia, intehralna otsinka, diahnostyka* [Regional Economic Development of Ukraine: Theoretical Foundations of Management, Integral Assessment, Diagnosis]. Donetsk: VIK, 2007.

Vakhovych, I. M. *Finanova polityka staloho rozvytku rehionu: metodolohiia formuvannia ta mekhanizmy realizatsii* [Financial Policy of Sustainable Development of the Region: Formation Methodology and Implementation Mechanisms]. Lutsk: Nadstyria, 2007.

Vakhovych, I. M., and Tabalova, O. Ye. *Rehionalni asymetrii staloho rozvytku Ukraini: diahnostyka ta mekhanizm vyrivniuvannia* [Regional Asymmetries of Sustainable Development in Ukraine: Diagnosis and Mechanism of Equalization]. Lutsk: Volynpolihraf, 2012.

Varnalii, Z. S. et al. *Rehiony Ukrainy: problemy ta priorityty sotsialno-ekonomichnoho rozvytku* [Regions of Ukraine: Problems and Priorities of Socio-economic Development]. Kyiv: Znannia Ukrainy, 2005.

Yepifanov, A. O. et al. *Modeliuvannia sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehionu (na prykladi Sumskoi oblasti)* [Modeling the Socio-economic Development of the Region (On the Example of the Sumy Region)]. Kharkiv: FOP Aleksandrova K. M. ; VD «INZhEK», 2012.

Стаття надійшла до редакції 27.08.2024 р.

Статтю прийнято до публікації 15.09.2024 р.